

Ivana Kućinić

diplomski studij povijesti, istraživački smjer: Ranonovovjekovna povijest
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Eric Hayot, *Humanist Reason: A History. An Argument. A Plan.* (New York: Columbia University Press, 2021), 232 str.

Eric Hayot profesor je komparativne književnosti na američkom Sveučilištu Penn State. Njegov prvotni akademski interes ogledao se u proučavanju kineskog utjecaja na intelektualnu, književnu i kulturnu povijest Zapada. Među akademskom i sveučilišnom zajednicom vjerojatno je najpoznatiji po autorskoj knjizi *The Elements of Academic Style: Writing for the Humanities* (2014.) u kojoj detaljno razlaže tehnike akademskog pisanja. Osim navedenog, autor je i sljedećih djela: *Chinese Dreams* (2004.), *The Hypothetical Mandarin: Sympathy, Modernity and Chinese Pain* (2009.) i *On Literary Worlds* (2012.).

Svoju raspravu o *humanističkom razumu* Hayot započinje dvjema anegdotama za koje vjerujem da poprilično dobro ilustriraju prepreke s kojima se humanističke znanosti susreću najprije na predodžbenoj, a potom posljedično i na epistemološkoj razini. Obje datiraju u 2007. godinu i odvale su se na Sveučilištu u Kaliforniji u Los Angelesu. Naime, ekonomisti Romain Wacziarg i Enrico Spolaore održali su izlaganje znanstvenog rada u kojem se bave fenomenom širenja tehnoloških inovacija. Njihova nulta hipoteza bila je da ukoliko netko izumi nešto što će mu osigurati tehnološku prednost, sukladno teoriji racionalnog izbora, drugi ljudi oko njega a priori će dotičnu tehnološku inovaciju ovisno o vlastitoj udaljenosti od njenog izvora, odnosno ukoliko je netko bliže, brže će prihvatiti određenu tehnološku inovaciju. Međutim, praksa ukazuje na nedostatnu plauzibilnost hipoteze i činjenicu da udaljenost od izvorišne točke ne predstavlja jedini čimbenik u procesu transmisije i apropijacije tehnoloških ideja i inovacija. Kako bi odgovorili zašto je tome tako i pronašli uzrok, u svoj su heuristički model uklopili kategoriju genetičkih markera, odnosno genetičke udaljenosti definirane kao mjera dugoročne različitosti između različitih populacija u međugeneracijski prenošenim osobinama. Matematičkim mapiranjem nastojali su odrediti u kojoj mjeri genetička udaljenost među populacijama utječe na stopu tehnološke transmisije i došli su do zaključka da ista predstavlja determinirajući faktor u procesu širenja tehnoloških inovacija. Humanističkim rječnikom sročeno, potvrdili su hipotezu da kulturna razlika utječe na stopu transmisije i prihvaćanja tehnoloških inovacija. Međutim,

kako ističe Hayot, riječ je o hipotezi koja je u humanističkim krugovima već izrazito dugo prisutna i etablirana. Ostavši zatečen potrebom za matematičkim proračunavanjem utjecaja kulturne razlike i heurističkom upitnošću predstavljenog modela, nastojao je od predavača zadobiti odgovor koji argumenti unutar njihova polja čine dotično istraživačko pitanje relevantnim jer je riječ o tezi koju humanisti već izvjesno vrijeme smatraju istinitom. No, predavače je preduhitrio politolog Ronald Rogowski dobacivši da se razlog humanističkog vjerovanja u dotičnu tezu krije u tome što su svi lenjinisti. Ono što je sadržano u Rogowskijevoj doskočici, kako ističe Hayot, jest predodžba o humanističkoj ideološkoj predispoziciji za donošenje zaključaka. Humanističko znanje navodno nije rezultat procesa racionalizacije i korištenja metodologije, kao što je to slučaj s prirodnim i kvantitativnim znanostima, već je subjektivno i ne temelji se na provjerljivim činjenicama.

Druga pripovijest odnosi se na događaj koji se zbio u istoj akademskoj godini tijekom Hayotova rada na knjizi *The Hypothetical Mandarin* i sadržajno se nastavlja na problem predodžbe o humanističkom znanju. Naime, pročitavši određena poglavlja Hayotove knjige, sveučilišni kolega upozorio ga je na paragraf u kojem eksplicitno tvrdi da nastoji shvatiti što je u kontekstu njegova istraživanja historijski istinito. Spomenuti paragraf naveo je kolegu da ga zabrinuto upita je li siguran da baš želi tvrditi da govori stvari koje su istinite. Premda će svakom upoznatom s postmodernističkim i poststrukturalističkim teorijama biti jasno na što je dotični kolega želio upozoriti, Hayot ipak upozorava na opasnosti koje se kriju iza radikalnog relativizma i na raskorak između diskursa i prakse koji iz njih proizlazi i koji otvara mjesto napadu na znanje koje proizlazi iz humanističkog istraživanja.

Prethodno opisane anegdote znatnim dijelom ilustriraju sukus problema s kojima se susreću humanističke znanosti, a koji se prvenstveno ogleda u izraženom nepovjerenju prema njihovoj epistemološkoj vrijednosti. Humanistički proizvedenom znanju osporava se vjerodostojnost te se u usporedbi sa znanstvenom produkcijom prirodnih znanosti smatra nedovoljno plauzibilnim u metodološkom pogledu, štoviše nerijetko mu se osporava status istinitosti. Sve navedeno predstavlja središnji objekt autorova interesa koji se ogleda u namjeri, da se poslužim izrazom Maxa Webera čijim se pojedinim argumentima služi i Hayot, *raščaravanja* takve predodžbe o humanističkom radu i znanju koje iz njega proizlazi.

Premda je *Humanist reason* podijeljen na četiri veća poglavlja, sadržajno i tematski moguće ga je raščlaniti na dvije cjeline od kojih se prva bavi razvojem i filozofskim postavkama humanističkog metadiskursa kojeg Hayot smatra djelomično odgovornim za oblikovanje ranije opisane predodžbe o humanističkim znanostima. Polazeći od kritike humanističkog metadiskursa i njegovih različitih implikacija, u drugoj cjelini nastoji opisati na kojim osnovama počiva spoznajni proces humanističkog istraživanja te ukazuje na neupitnost njegove epistemološke validnosti.

The Rise of Idiographism: or the Origins of Humanist Metadiscourse poglavlje je koje se koncentrira na formativni trenutak humanističkog metadiskursa postavljenog u drugu polovicu 19. stoljeća i njegovu korespondentnost s institucionalizacijom znanosti i kristaliziranjem tripartitne podjele na prirodne,

humanističke i društvene znanosti te tzv. *Methodenstreit* koja iz nje proizlazi. Naime, usponom pozitivizma, odnosno uvjerenjem da je jedino legitimno znanje ono izvedeno iz prirode i spoznato posredstvom znanstvene metode, pobornici pozitivizma smatraju se odgovornim proširiti istraživački interes i na objekte koji su dotad potpali prvenstveno pod okrilje humanističkih znanosti. Zatekavši se u takvom ozračju, humanisti su osjetili potrebu opravdati i ukazivati na specifičnosti vlastita rada i njegova društvena doprinosa i potrebe. Središnju ulogu u opravdanju humanista imao je njemački filozof Wilhelm Windelband, utemeljitelj badenske neokantovske škole i začetnik podjele na nomotetički i idiografski pristup znanosti. Humanističke znanosti potpale su pod nadležnost idiografskog pristupa čiji se cilj ogleda u opisivanju pojedinačnih fenomena i njihovih posebnosti te isticanju njihove neponovljivosti. Polazeći od pitanja neponovljive prirode analitičkih objekata Windelband ističe moralnu obvezu tretiranja tih istih objekata sukladno njihovim vlastitim uvjetima, što u konačnici sugerira da spoznajna metoda proizlazi iz samog objekta. Međutim, ukoliko je svaki analitički objekt rezultat jedinstvenih i neponovljivih uvjeta i ukoliko ga je nužno tretirati kao takvog, postavlja se pitanje je li u tom slučaju uopće moguće doći do adekvatne spoznaje?

Filozofskim temeljima prethodnog problemskog pitanja Hayot se bavi u poglavlju naslovljenom *The Future of Singularity: Sentimental Value after Kant*. Windelbandova teorija idiografskog pristupa počiva na Kantovoj teoriji spoznaje koju Hayot detaljno razlaže kroz cijelo poglavlje ukazujući na njene nedostatke koji su doveli do raskoraka između humanističkog diskursa i stvarne humanističke prakse. Polazeći od Kantove *Kritike rasudne snage* i dihotomne podjele na determinirajuću i refleksivnu rasudnu moć, pobornici idiografskog pristupa potonju postavljaju u središte svog spoznajnog sustava jer je usmjerena od pojedinačnog prema općem. Međutim, sukladno Kantovu shvaćanju, refleksivni sud vezan je uz estetsku prosudbu i ne počiva ni na kakvim konceptima, spoznajni put od pojedinačnog prema općem uvjetovan je samim činom prosudbe i na tom putu ne podliježe kategoriji egzemplarnosti. To u konačnosti, kako upozorava Hayot, dovodi do izostanka apodiktčnosti suda i na epistemološkoj razini otvara prostor za kritiku o činjeničnoj i egzemplarnoj neutemeljenosti humanističkih istraživanja. Upravo zbog tog problema Hayot će se kasnije okrenuti Habermasovoj spoznajnoj teoriji, no prvotno se posvećuje razrješenju problema pojedinačnosti istraživačkih objekata. Pojedinačnost definira kao odnos umjesto kao bit, naglašavajući da svaki objekt može biti predmet pojedinačne pažnje bez obzira na njegova opća svojstva jer ga čin ljudske pažnje izdvaja i čini predmetom pojedinačnog interesa. Na taj se način znatno proširuje istraživačka domena humanističkih znanosti i otvara put k boljem razumijevanju razmatranih analitičkih objekata.

Nakon prikaza osnovnih teza i problema humanističkog metadiskursa, Hayot se u trećem poglavlju *Articles of Reason: How Humanists Really (Ought to?) Think* usredotočuje na opis humanističke prakse s ciljem postavljanja čvrstog teorijskog temelja kao polazišne točke za raskidanje s predodžbom o nedovoljnoj objektivnosti, epistemološkoj upitnosti i društvenoj neprimjenjivosti humanističkog znanja. Kao što već i sam naslov djela daje naslutiti, Hayotov cilj ogleda se u dekonstrukciji pojma razuma za koji smatra da su prirodne znanosti

prešutno monopolizirale kritizirajući subjektivnost humanističkog znanja koje sukladno njihovu shvaćanju proizlazi iz uske sprege ovisnosti samog procesa racionalizacije i istraživača te analitičkog objekta. S tom namjerom polazi od Weberove definicije razuma postuliranog kao subjektivnog procesa kojim se stvara objektivno, djeljivo znanje. Pri tom problemu razrješenja napetosti između pojmova subjektivnosti i objektivnosti doskače konzultiranjem Jürgena Habermasa i definiranjem čina spoznaje razumom kao komunikacijskog procesa. S obzirom na to da se odvija unutar konteksta intersubjektivno dijeljenih činova i značenjskih konteksta, osnovna obilježja tako definiranog spoznajnog procesa su dijalogičnost i interpersonalnost. Iz toga na koncu proizlazi da je obilježje istinitih i objektivnih predmeta njihova djeljivost i mogućnost da ih se podučava te da su podložni reviziji na osnovama budućih dokaza, dijaloga i metodološkog razvoja. Pri tome se značenje pojma objektivnosti preusmjerava s biti na proces čime se raskida s epistemološkim proturječjima. Razum, svjestan da ponire iz subjektivnosti, nastoji propitati svoje spoznaje omjeravanjem o druge oblike subjektivnosti, odnosno druge oblike znanja s ciljem dostizanja društveno najuvjerljivije verzije interpersonalne istine. Nakon definiranja pojma razuma Hayot se upušta u razlaganje devet ključnih točaka unutar kojih posebno opisuje elemente koji određuju humanističke znanosti i njihove metodološke obrasce. Detaljnim razlaganjem spomenutih točaka u konačnici se adresira kritika o nemogućnosti stvaranja općeg, uvijek i iznova primjenjivog znanja te besprijekornih generalizacija i koncepata kao što je slučaj u prirodnim i kvantitativnim znanostima.

Na temelju zaključaka izvedenih u prethodnom poglavlju, posljednje poglavlje naslovljeno *Classrooms, Universities, Methods*, polazeći od kritike trenutnog sveučilišnog uređenja u SAD-u, usredotočuje se na oblikovanje prijedloga institucionalnog preuređenja humanističkih studija. U njemu Hayot upozorava na probleme koji proizlaze iz institucionalnog oblikovanja disciplinarnog razgraničavanja i predlaže sustav modularnog organiziranja studija koji bi osluškivao društvene potrebe i time bio što korisniji za budućnost koja studente iščekuje nakon završenog studija.

Premda naizgled teorijski izrazito zahtjevan, *Humanist Reason* doprinosi razumijevanju procesa humanističkog istraživanja i prirode njegovih objekata, posebice u svom drugom dijelu. Čitatelju neupućenom u filozofiju klasičnog njemačkog idealizma prvi će dio djela posvećen povijesti humanističkog metadiskursa možda predstavljati manji problem, no ne smatram da bi ga to trebalo obeshrabriti jer se osobitost Hayotova literarnog stila ogleđa u objašnjavanju kompleksnih problema na pronicljiv način usredotočen na egzemplifikaciju. Njegovo djelo istovremeno je teorijski koncept, ali i primjer primjene tog koncepta. Njegov glavni doprinos ogleđa se u postavljanju epistemoloških temelja koji otklanjaju raskorak između teorije i prakse i predstavlja polazišnu točku za obranu društvenog i znanstvenog statusa humanističkih znanosti.